

ODLAR YURDUNDA DEVLETÇİLİĞİN KURUCUSU VE KAFKASYA HALKLARININ SİYASİ BİRLİĞİNİN ÖNDERLERİNDEN

M.E.Resulzade'nin doğumunun 130. Yıldönümüne

M.E. Resulzade'nin Azerbaycan Parlamentosunda açılış konuşması. 7 Aralık 1918

31 Ocak'ta Mehmet Emin Resulzade'nin - adı Azerbaycan Demokratik Cumhuriyetinin ortaya çıkması ve Azerbaycan halkının bağımsızlık mücadelesi ile doğrudan bağlantılı olan insanın 130. Doğum yıldönümü kutlandı. Onun çağdaşlarından birinin Resulzade'nin hayatı ve mücadelesi ile ilgili söylediği gibi, **'bu mücadele uğruna o ailesini, rahatlığını, sağlığını ve nihayet hayatını feda etmiştir'**. Mehmet Emin'in kimliğinin bizler – onun soydaşları-gelecek kuşakları için siyasi olmakla birlikte bir tür ahlaki pusula, Odlar Yurdunun ulusal bağımsızlığı fikrinin taşıyıcıları için bir örnek olarak hizmet etmesi gerektiğini de belirtmenin adil olacağını düşünüyorum.

Sovyet imparatorluğunun çöküşünün ardından Kafkasya'da gelişen olaylar dikkate alındığında Resulzade'nin hayat ve faaliyetinin incelenmesi güncel ötesidir. Mehmet Emin'in zengin mirası araştırıldığında, profesyonel tarihçinin, Resulzade'nin sayısız makale ve eserlerinde yer alan sorunların çoğunun bu gün de güncelliğini koruduğu sonucuna varmaması mümkün değildir. M.E. Resulzade'nin faaliyeti, siyasi ve ekonomik alanlardaki mirasının gerekli şekilde öğrenilmemesi geçen yüzyılın 90'lı yıllarındaki siyasi seçkinler için en büyük eksiklik olduğunu da kaydetmek gerekiyor. Bu ihmal, Bolşevik iktidarının mevcudluğu döneminde sadece Resulzade adını karalamak değil, aynı zamanda, XX yüzyılın başlarında her yönüyle Azerbaycan devletçiliğinin kurucusu olarak kabul edilebilir insanın gerçek düşünce ve görüşlerini gizlemek, çoğu zaman da çarptırmak çabaları dikkate alındığında anlaşılabilir. M.E.Resulzade'nin siyasi fikirlerinin zamanında incelenmesi, Kafkasya'da artık 1918-1920 yıllarında yaşanmış olayların bu veya diğer şekilde tekrarlanmasını önleyebilirdi. Bu bağlamda, M.E. Resulzade ve başkanı olduğu Müsavat partisi Vatanda olduğu gibi sürgünde de Kafkasya halklarının siyasi birliğinin en önemli bayraktarı olduğunu ve haklı olarak bunun bağımsız Azerbaycan'ın varlığının tek güvencesi gibi değerlendirmesini de belirtmek gerekiyor.

Bugün araştırmacıların ulaşabildiği ve aynı zamanda, bu satırların yazarının da uzun yıllar boyunca Fransa'da-

ki diplomatik faaliyetleri sırasında elde ettiği çok sayıda arşiv belgeleri, Resulzade'nin siyasi yaşamının, onun Kafkasya Devlet Birliğinin oluşturulması yönünde girişimleri ışığındaki kapsamlı tablosunu daha çok ortaya koymaktadır.

Doğrusu, **Kafkas Devletleri Birliğinin oluşumu kavramı Resulzade'de, 28 Mayıs 1918 yılında Azerbaycan'ın bağımsızlığının resmi ilanından çok önce şekillenmişti.**

Özellikle, Güney Kafkasya devletlerinin bağımsızlığı fikri Müsavat partisinin, Transkafkasya parlamentosunun 15 Şubat 1918 yılı toplantısında açıklanan Bildirgesinde yer almıştı. Ancak bu aşamada, hatta Ekim 1917 yılında Bolşeviklerin Petersburg'da yaptığı darbeden sonra da Güney Kafkasya devletlerinin bağımsızlığı fikrini Parlamento üyelerinin büyük çoğunluğu paylaşmıyordu. Sa-

M.E.Resultzade'nin A.M.Topçubaşı'nın cenaze törenindeki konuşması. 08.11.1934. R.Abotalıbov'un kişisel arşivinden fotoğraf

dece 'Prometey' dergisinin editörü, 1926-1938 yıllarında M.E.Resultzade'nin sıkı ve verimli işbirliği yapacağı Gürcü asıllı Ulusal Demokrat G.Gvazava'nın bu dönemde 'Güney Kafkasya'nın, Lenin ve onun yoldaşlarının şahsında mevcut olan Rusya'dan ayrılmasını' desteklemesi epey ilgi çekicidir.

Böylece, biraz ileriye giderek, sürgünde 'Prometey' hareketinde yer alan Kafkas politikacılarının işbirliği temelini daha 1918-1921 yıllarında, Kafkasya bağımsız devletlerinin mevcut olduğu sırada atıldığını belirtmek gerekir.

Kafkas birliği için bu çizginin mantıklı devamı, 'Müsavat' partisinin 1919 yılının 2-11 Aralık tarihinde Bakü'de yapılan II.Kongresinde kabul edilen karar düşünülmelidir. Kararda özellikle şunlar vurgulanıyordu: 'Kafkas cumhuriyetlerinin Kafkasya Konfederasyonu özgür bir-

liği bünyesinde birleşmesi kabul edilsin ve komşu devletlerin hükümetleri dahil tüm Kafkasya demokrasisine, bu fikrin gerçekleşmesine katkıda bulunmaları çağrısı yapılsın'.

Sürgünde bulunduğu sıralarda M.E.Resultzade durmadan, Azerbaycan Demokratik Cumhuriyetinin yıkılması nedenleri hakkında düşünüyordu. Bağımsız Azerbaycan devletinin mevcut olduğu dönemde Kafkasya'da ortaya çıkan siyasi durumun kapsamlı analizine dayanarak o, tek doğru sonuca vardı: - Diğer Kafkasya cumhuriyetleri gibi Azerbaycan Demokratik Cumhuriyetinin yıkılmasının ana nedenlerini, Kafkas birliğinin ve geç devletlerin dayanışmasının olmamasında, Kafkasya Konfederasyonu planının reddedilmesinde aramak gerekiyor.

Tabii ki, Kafkasya gibi bir bölgede belirli bir sorunların

ve hatta keskin çelişkilerin varlığını anlayan Resulzade, tüm bunların, gelecekte de bu durumun kaçınılmaz olduğu ve devam etmesi gerektiği anlamına gelmediğini düşünüyordu. Üstelik, bu Kafkasya halkları ve özellikle de onların siyasi seçkinlerinin geçmişte yapılan ciddi hataları ve yanlış hesaplamaları dikkate alarak, vurguyu etnik bileşene değil bölgesel dayanışmaya yaparak karşılıklı kabul edilebilir bir çözüm bulmaya çalışmamaları anlamına da gelmiyor. Dünya deneyiminin gösterdiği gibi, **ne yazık ki, Kafkasya'da mevcut olan etnik gerilimleri giderebilecek bölgesel dayanışma, bölge halklarına hayali değil gerçek çıkarlarını daha iyi anlamalarını sağlayacaktır.**

Özellikle bu sebeplerden dolayı Resulzade, tüm gücünü ve enerjisini Kafkasya'nın diğer halklarının siyasi örgütleriyle yakınlaşmaya ve onların faaliyetini koordine

edecek ve yönlendirecek ortak Kafkasya kurumlarının oluşturulmasına odaklanmıştı.

M.E.Resulzade'nin yukarıda belirtilen faaliyet dönemi, 1918-1921 yıllarında Romanov hanedanının yıkıntıları üzerinde ortaya çıkan devletlerinin bağımsızlığını yeniden kazanmaya çalışan ve kısa bir zamanda yeni, artık kızıl emperyalizmin kurbanı olan Rus olmayan halkların tüm siyasi temsilcilerini bünyesinde barındıran 'Prometey' örgütü ile sıkı bir şekilde bağlıdır. Mareşal J.Pilsudski şahsında Polonya, örgütün varlığı süresince ona mali ve diğer desteği sağlayarak bu örgütün kurucularından biriydi. Bunun yanısıra, Varşova, göçmenlerin anti-Bolşevik ve milli kurtuluş faaliyetlerini azami olarak merkezleştirecek kurumlarını oluşturmaya yardımcı oldu. 'Prometey' hareketinde yer alan Kafkas siyasi aktivistlerin faaliyetlerini koordine etmek amacıyla 1926 yılında Kafkas'ın

M.E.Resulzade'nin mezarı. Ankara, Asri Mezarlık

M.E. Resulzade'nin Paris'te yaşadığı ev (R. Abutalıbov'un koleksiyonundan)

Bağımsızlığı Konseyi kuruldu, 1936 yılında ise Kafkasya Konfederasyonu Konseyine dönüştürüldü. M.E. Resulzade, her iki kurumun esas liderlerinden biriydi. M.E. Resulzade'nin Prometey cephesi üyeleri- Kafkasyalıların merkez organlarının başında bulunması, onun, bağımsız Kafkas devletlerinin varlığının sadece onların konfederal birliği ile mümkün olacağı düşüncesini daha çok pekiştirdi.

14 Haziran 1934 yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Kuzey Kafkasya'nın Milli merkezlerinin temsilcileri, bölgenin Bolşevik işgalinden kurtuluşundan sonra birleşik Kafkasya devletinin kurulmasına ilişkin hükümleri içeren Kafkas Konfederasyonu Pak-tı'nı imzaladı. Azerbaycan milli merkezi adına belgeyi M.E. Resulzade imzaladı ki, bu da onu sadece Azerbaycan'ın değil, aynı zamanda Kafkas göçmenlerinin tamamının önemli lideri haline getirdi.

Metinde özellikle şunlar belirtiliyordu:

1. Kafkas Konfederasyonu, her bir cumhuriyetin milli karakterini ve egemenliğini garanti ederek, dış politika alanında uluslararası üst düzey teşkilat olarak tüm cumhuriyetlerin adına hareket edecektir.

2. Konfederasyon ortak siyasi ve gümrük sınırına sahip olacaktır. Konfederasyon cumhuriyetlerin dış politikası, Konfederasyonun yetkili makamları tarafından yönlendirilecektir.

3. Konfederasyonun sınırlarının korunması görevi, Konfederasyonun yönetim organlarına bağlı olan, Konfederasyon cumhuriyetlerinin tek bir komutası altındaki ordularını barındıran Konfederasyon ordusuna verilecektir.

4. Konfederasyon cumhuriyetleri arasında çıkabilecek ve doğrudan müzakerelerle çözülmeyecek tüm anlaşmazlıklar, Tahkim veya Konfederasyonun Yüksek Mahkemesine intikal edilmelidir. Konfederasyon cumhuriyetleri onların tüm kararlarını kısıtlama olmadan kabul etmeli ve yerine getirmelidir.

5. Uzmanlar Komisyonu, yukarıda belirtilen ilkeleri dikkate alarak en kısa sürede Kafkasya Konfederasyonu Anayasa taslağının çalışmalarına başlayacaktır. Bu taslak, her cumhuriyetin ilk kurucu meclis çalışmaları için bir temel olacaktır.

6. Bu Sözleşmede Ermenistan Cumhuriyeti için yer ayrılmıştır'.

M.E. Resulzade'nin bu dönemdeki faaliyetlerine ilişkin belgeler dikkatli incelendiğinde, onu ve 'Prometey' hareketinin diğer Kafkasyalı liderlerini Sözleşme metnini imzalamaya ve Kafkasya Konfederasyonu Konseyi'ni kurmaya mecbur eden en önemli nedenlerden biri, sadece sürgündeki faaliyetlerini merkezleştirme arzusu değildi. En önemli amaç, gelecekte Kafkasya halklarının Bolşevik işgalinden kurtulması durumunda, Bolşeviklerin 1918-1921 yıllarında Kafkas devletlerinin egemenliğine karşı kullandığı en önemli ve hatta en etkili yöntemlerden biri olan Çarlık uygulamaları ve manipülasyonlarına engel olmak için sağlam bir temel oluşturmaktır.

Bunun klasik bir örneği de, Bolşeviklerin Dağlık Kara-

*M.E.Resulzade'nin Paris'te yaşadığı ev
(R.Abutalıbov'un koleksiyonundan)*

bağ'da Ermeni ayrılıkçı hareketini kullanması idi ve bunun sonucu olarak, Nisan 1920 yılında Azerbaycan'ı işgal eden Kızıl Ordu'nun karşısında sadece bir tabur durabilirdi, çünkü Azerbaycan'ın geri kalan birlikleri Karabağ'da bulunuyordu.

Böylece, bu sorun geriye dönük açıdan ele alındığında, göçmenlerin ve en başta da M.E.Resulzade'nin kendi faaliyetlerinin en faydalı sonucu – **Kafkas halklarının gerçek bağımsızlığının tek garantisi – Kafkas birliğinin gerekliliğini kavramak olmuştur**. O dönemde, göçmenlerin elinde olmayan nedenlerle Kafkasya devletlerinin bağımsızlığını geri kazanmanın mümkün olmamasına rağmen, göçmenlerin, halklarının gelecekte tekrar Divide et impera (Böl ve yönet) ilkesine dayalı Çarlık manipülasyonlarının tuzağına düşeceği korkusu, günümüzün iç karartıcı gerçekleriyle tam doğrulanmıştır.

Sonuç olarak, M.E.Resulzade ve hem de 'Prometey' hareketine katılan diğer Kafkasyalı aktivistlerin faaliyeti sadece dikkatli bir araştırmayı değil, ne yazık ki, onların ne trajik deneyimleri ve ne de sonraki tespitlerinden zamanında yararlanamayan torunları tarafından olumlu değerlendirmeyi de hak ediyor.

M.E. Resulzade kendi eserlerinde, siyasi değil, tamamen kültürel hareket olarak yorumladığı Turancılık ideolojisi ile Kafkasya Konfederasyonu kavramının uyumluluk sorununu da atlamamıştır. Komünizm ideolojisini, esas işlevi Azerbaycan halkını Ruslaştırma olan Rus emperyalizminin aracı olarak niteleyen M.E.Resulzade, aynı zamanda Kafkasya milli kurtuluş cephesinin ayrılmaz ve integral parçası da olan Müsavat ideolojisini Azerbaycan milli kurtuluş hareketinin sembolü olarak bu ideolojinin karşısına çıkardı.

'Müsavatçılık – gerçekten Azerbaycan milli hareketinin bayrağıdır! Bu bayrak, kaderi Vatanımız Azerbaycan'ın kaderine sıkı bağlı olan ve Kafkasya Konfederasyonu ideolojisi altında birleşmiş komşularımızın bayraklarıyla birlikte ilerlemektedir.' 🌟

Kaynakça

1. Закавказский сейм.Стенографический отчет. Тифлис,1919
2. Балаев А. Мамед Эмин Расулзаде (1884-1955). М.,2010
3. Сафарова А. Идея Кавказской Конфедарации в эмигрантский период деятельности А М. Топчибашева // Известия НАНА: Серия истории, философии и права. 2001,№ 3
4. Расулзаде М.Э. Сборник произведений и писем. Сост., пред. и прим. С.Исхаков. М., 2010
5. Мамулиа Г. Идея Кавказской Конфедарации в рамках движения 'Прометей' //http://www.chesthen.org/page,5,348-zhurnal-chast.html
6. Абуталыбов Р. Мамед Эмин Расулзаде и Кавказская Конфедарация.
7. М.2011